

Met het oog op de toekomst

Ouderen en zelfbeschikking

Dorothea Touwen

Docent en onderzoeker Medische Ethiek

VOORSCHOTEN, 19 NOVEMBER 2025

Punten ter bespreking

- Eigen regie
- Toestemming voor behandeling
- Vertegenwoordiging
- Wilsverklaring
- Medische zorg rond het levenseinde
- Euthanasie

Wensen, eigen regie

Wensen in deze fase van uw leven

- Hoge ouderdom is een zegen maar kan ook een last zijn
- De ouderdom komt met gebreken
- Ten volle van het leven genieten
- Maar ook: hoe gaat het verder?

Wensen voor de laatste levensfase

- Veel mensen hebben wel nagedacht en gesproken over hun laatste wensen, maar dat gaat vaak over begravenis of crematie
- De fase daarvoor verdient ook aandacht:
 - Wat wilt u nog wel, wat wilt u niet meer?
 - En wie weet dat, behalve u zelf?

Toestemming

Wat is goed voor de patiënt?

- Dit is de klassieke, centrale vraag uit de ethiek
- Vroeger: de dokter beslist wat goed is voor de patiënt
- Jaren '60 toenemende mondig wording
 - Technologische vooruitgang
 - Toenemende potentiële schade van de geneeskunde (moet alles wat kan?)

Toenemend zelfbewustzijn in het algemeen (“kritische consument”)

Tegenwoordig: ‘zelf beslissen’

1916 Polio epidemie New York City

Wettelijke regeling: WGBO

1. Toestemmingsvereiste, op basis van informatie
2. Medische indicatie

Patiënt en arts beslissen dus samen wat ze vinden dat er gedaan moet worden. Beiden mogen nee zeggen.

- Schild/afweer-recht (patiënt mag nee zeggen),
- [Claimrecht] (patiënt mag maar een beetje opeisen, arts mag nee zeggen)

Goede zorg

- Goede zorg = samen beslissen
- Patiënt moet toestemming geven
- Arts kan besluiten te stoppen of niet te starten met een behandeling
 - Medisch zinloos
 - Niet alles wat kan, moet

Pro-actieve zorgplanning

Goede zorg = samen beslissen

Huisarts wil graag met u in gesprek

- Wat zijn uw ideeën?
- Wat zou u willen (en wat niet)?
- Wat vindt u belangrijk?

Uw wensen (medisch)

Nadenken voor nu en voor de toekomst:

- Wilt u nog naar het ziekenhuis?
- Wilt u in uw vertrouwde omgeving blijven?
- Wilt u levensverlengende behandeling?
- Wilt u nog een operatie ondergaan?
- Wilt u gereanimeerd worden?

Moeilijk om de toekomst te voorspellen.

Uw wensen 2 (leven)

- Belangrijk om over na te denken:
 - Wat wil ik in dit leven?
 - Wat zijn mijn doelen?
 - Wat geeft mij de beste kwaliteit van leven?
 - Wat is voor mij heel belangrijk?
 - Wat maakt voor mij het leven de moeite waard?
- Als u dat voor u zelf heeft bedacht, helpt dat om aan anderen duidelijk te maken wat u wilt
- Het helpt ook voor eventuele vertegenwoordiging

Vertegenwoordiging

Vertegenwoordiging

- Toestemming geven (of weigeren) namens u als u dat zelf niet meer kunt
- Doel:
 - Belangen behartigen
 - Uitvoeren wensen
- Wie?
 1. Curator, mentor (door de rechter aangewezen)
 2. Door u zelf aangewezen
 3. Partner, kind, andere familie
- Grens: arts oordeelt mee

Vertegenwoordiging - vormen

- Vertegenwoordiger
 - Benoemd
 - Onbenoemd
- Gemachtigde
- Volmacht
- Mentor
- Curator

Voor medische beslissingen: **allemaal hetzelfde**
belangenbehartiging
aansluitend bij uw wensen

Vertegenwoordiging – wie?

- Wat als u geen vertrouweling hebt in de familie?
- Wat als u geen nabije familieleden hebt?
- Wat als u zich zorgen maakt of uw partner het wel aankan?
- Wat als u het bij een van de kinderen wilt beleggen?
 - Van te voren over nadenken
 - Mogelijkheid: aanwijzen vriend of vriendin, een van de kinderen ('zorgmachtiging')

Houvast voor de vertegenwoordiger

Uw vertegenwoordiger is gebaat bij duidelijke wensen van u.

Daarom:

1. Erover praten
2. Afspreken wie u gaat vertegenwoordigen
 - In wie hebt u vertrouwen dat die uw belangen goed zal kunnen behartigen?
 - Van wie weet u zeker dat die weet wat u zou hebben gewild?
3. Wilsverklaring

Wilsverklaring

- Toestemmingsvereiste betekent sterk recht op **weigeren**
- Weigeren kan ook schriftelijk: wilsverklaring (behandelverbod)
- Voordeel:
 - Duidelijk hoe u erover denkt, ook als u het zelf niet meer kunt zeggen
 - Signaal dat u er goed over heeft nagedacht
- Benoemen
 - Wat u niet wilt (bijvoorbeeld: Niet Reanimeer verklaring)
 - Wie er over u moet beslissen als u dat zelf niet meer kunt

Wilsverklaring 2

NB: Wilsverklaring is iets anders dan een euthanasieverzoek

NB 2: Het hoeft niet via de notaris!

NB 3: een wilsverklaring is pas van kracht in de situatie dat u wilsonbekwaam bent

Bijzondere wilsverklaring:

- Niet-reanimeren penning <https://www.nvve.nl/informatie/niet-reanimerenpenning/>

Medische zorg rond het levenseinde

Palliatieve zorg - altijd

- Gericht op comfort en het verlichten van het lijden
- Symptoombestrijding
- Niet gericht op levensverlenging, maar wel:
 - Pijnbestrijding
 - Benauwdheidsbestrijding
 - Tegengaan van narigheid als jeuk, misselijkheid etc.
- In de laatste levensfase krijgt palliatieve zorg altijd aandacht

Palliatieve zorg - speciaal

- Speciale behandeling bij het levenseinde: palliatieve sedatie
 - Bij onbehandelbare symptomen
 - Levensverwachting max. 14 dagen
- Regulier medisch handelen
- Geen speciale toetsing
- Kan ook zonder verzoek van de patiënt

Rond het levenseinde 1

- Staken of niet instellen van een (levensverlengende) behandeling:
 - Zinloze behandeling
 - Behandeling met te veel risico's en belasting
 - Kan besloten worden door de patiënt
 - Kan ook besloten worden door de arts
- Niet-reanimeerbesluit

Rond het levenseinde 2

- Pijnbestrijding met al dan niet levensverkortend gevolg (vroeger “passieve euthanasie”)
- Palliatieve sedatie
- Actieve levensbeëindiging *zonder* uitdrukkelijk verzoek van de patiënt
- Euthanasie en hulp bij zelfdoding
- Stoppen met eten en drinken

Euthanasie

Euthanasie

Definitie euthanasie:

“Actief levensbeëindigend handelen **op vrijwillig en weloverwogen verzoek** van de patiënt”

NB: Levensbeëindigend handelen zonder uitdrukkelijk verzoek van de patiënt is per definitie *geen euthanasie*.

Wet ‘Toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding’ formuleert zorgvuldigheidscriteria voor artsen. Mits voldaan aan die criteria is het uitvoeren van euthanasie niet strafbaar.

Allerbelangrijkste voorwaarden:

1. Vrijwillig en weloverwogen verzoek van de patiënt
2. Ondraaglijk en uitzichtloos lijden

Let op

- Regeling vanuit perspectief van de arts
- Verhouding zelfbeschikking en weldoen: nadruk op weldoen, barmhartigheid (conflict van plichten arts)
 - Geen recht dat de patiënt kan afdwingen
 - Arts dient eigen afweging te maken

Schriftelijk euthanasieverzoek

- Is geen weigering, maar een vraag aan de arts om iets te doen (namelijk: euthanasie)
- Denk terug aan claimrecht: u kunt medische behandeling niet opeisen
- Euthanasie is geen recht, maar een daad van goede zorg door de arts. Met euthanasieverklaring kunt u er dus nog niet op rekenen dat u euthanasie krijgt.
 - Zeker niet als u zelf niet meer in staat bent om erom te vragen!

Als u er met uw arts niet uitkomt (m.b.t. euthanasie)

- Arts heeft morele plicht tot verwijzen
- Belangrijk om er op tijd en concreet over te spreken!

Foto: www.lhv.nl

Concluderend

Wat moet u onthouden?

- Behandeling weigeren mag
- Behandeling opeisen kan niet altijd
 - Euthanasie is ook geen opeisbaar recht
- Denk na over wat u belangrijk vindt in uw leven
 - Wat maakt voor u het leven de moeite waard?
- Praat daarover met partner, familie, huisarts
 - Neem daarvoor zelf het initiatief

Meer informatie?

- Algemene goede & betrouwbare informatie: www.thuisarts.nl
- Brochure KNMG/Patiëntenfederatie “Praat op tijd over je levenseinde” nov. 2021 <https://www.patiëntenfederatie.nl/extra/levenseinde>
- www.doodgewoonbespreekbaar.nl

Over wilsverklaringen:

- www.zorgverklaring.nl
- <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/levenseinde-en-euthanasie/vraag-en-antwoord/wilsverklaring-opstellen>
- www.nvve.nl (ook als het niet over euthanasie gaat maar over een andere wilsverklaring of over de niet-reanimeren penning)
- www.npv.nl

Als u er met uw arts niet uitkomt 2

Organisaties die informatie kunnen verstrekken, kunnen bemiddelen of hulp kunnen bieden:

- Expertisecentrum Euthanasie (<https://expertisecentrum euthanasie.nl>)
 - Mobiele teams
 - Voor die patiënten die wél aan de criteria voldoen
 - Intensieve begeleiding waarbij in korte tijd band wordt opgebouwd
- NVVe (www.nvve.nl)
- Stichting De Einder (www.deeinder.nl)
- Stichting Vrijwillig Leven (www.svleven.nl)
- Heft in eigen handen: Stichting Waardig Levenseinde
www.eenwaardiglevenseinde.nl
- Coöperatie Laatste Wil: www.laatstewil.nu

Vragen?

Dorothea Touwen

E-mail d.p.touwen@lumc.nl

Tel. 071-5263235

